RAHVUSVAHELINE SEMINAR „EMOTSIOONID KEELES & KEELE ÜMBER”

23.–24. septembril toimus Eesti Keele Instituudis rahvusvaheline seminar „Emotsioonid keeles & keele ümber”. Konverentsi peakorraldaja oli vanemteadur Ene Vainik, kel on huvi emotsioonisõnavara vastu püsinud ligi kümme aastat. Ta on selle aja jooksul kirjutanud emotsioonimõistetega seonduvast palju artikleid ning kaitsnud ka doktoritöö.

Emotsioonidest huvitatud osavõtjaid oli seminaril 75 inimese ringis kümnest riigist. Kahe päeva jooksul peeti lisaks plenaarettekannetele 27 ettekannet.

Nagu kokkusaamise nimetuski ütleb, jagunesid seminari teemad üldistatuna kaheks. Esiteks emotsioonide mõisted, piltlikud kirjeldused, metafoorid ning emotsioonide väljendumine kõnes, kirjas, morfoloogias, süntaksis, emotsionaalsed kõneaktid jne. Teine teemadering oli näiteks esindatud keelekorralduslike küsimustega seotud emotsioone käsitleva töötoaga, samuti Sirje Anniku ja Diana Maisla elavat arutelu tekitanud ettekandega, kus analüüsiti emotsionaalseid hoiakuid, mis on eesti keele suhtes eestlastest ja venelastest eesti keele õppijatel. Oma ülevaates me sellel osal pikemalt ei peatu, huvilised saavad töötoas räägitud teemadest kuulata Klassikaraadio saatest „Keelekõrv”.

Kutsutud plenaarettekande pidajaid oli kolm. Seminari juhatas sisse Ad Foolen (Radboudi Ülikool, Holland), kes andis üldise ülevaate emotsioonide ja keele seoste uurimisest ja selle tähtsusest kognitiivses keeleteaduses. Uurimisteema on oluline, sest emotsioonide väljendamine on keele üks funktsioone ning teisalt peegeldab keel emotsioonide kontseptualiseerimist. Emotsioonide väljendamise funktsiooniga on keeles otseselt motiveeritud terve rida prosoodilisi, morfoloogilisi, leksikaalseid ja süntaktilisi vahendeid. Emotsioonide kontseptualiseerimise uurimise seisukohast tõi Ad Foolen olulise uurimisteemana välja emotsioonidele viitamise vahendite variatiivsuse ja küsimuse, mil määral see peegeldab erinevusi emotsioonide kontseptualiseerimises ja võib-olla ka kogemises. Kahtluse alla seadis ta arusaama emotsioonide abstraktsusest, millega seletatakse emotsioonidest rääkimise puhul kujundliku keele osatähtsust: pigem kasutatakse kujundlikku keelt vajadusest rääkida emotsioonidest ekspressiivselt.

Teise kutsutud ettekande pidas Jordan Zlatev (Lundi Ülikool), kes uurib koos oma kolleegidega neid emotsioonimetafoore, mis sisaldavad liikumisverbi (nt *langesin masendusse*). Nad on kõrvutanud inglise, rootsi, bulgaaria ja tai keele emotsioonimetafoore ja otsinud vastuseid muuhulgas küsimusele, kas ja millised emotsioonimetafooride moodustamise viisid on universaalsed ja millised on keele- ja kultuurispetsiifilised. Indoeuroopa keelte emotsioonimetafoorid on omavahel sarnased, germaani keelte inglise ja rootsi emotsioonimetafooridel on omavahel suuremaid kattuvusi kui slaavi keelte rühma kuuluva bulgaaria keele omadega. Tai keel jäi selle uurimise järgi eraldiseisvaks.

Kolmas plenaarettekanne oli Aivars Glaznieksilt (Euroopa Akadeemia, Bolzano) idioomide ilmumisest laste emotsioonisõnavarasse. Laste emotsioonisõnavara tekib koos emotsioonikompetentsuse tekkega, s.t kohe, kui laps suudab oma ja teiste tundeid eristada ning neile nime anda. Ettekandes kirjeldatud uurimuse käigus taheti täpsemalt teada, millal ilmuvad laste sõnavarasse emotsioonidega seotud idioomid (nt *hing rinnus kinni*). Tulemused näitasid, et eelkooliealistel ei ole idioome emotsioonisõnavaras üldse esindatud. Seitsmeaastased saavad idioomidest küll hästi aru, kuid ei kasuta neid aktiivselt oma kõnes. Kolmas rühm lapsi, kuhu kuulusid üheksa-aastased, saavad emotsioonidega seotud sõnaühenditest aru ja kasutavad neid aktiivselt.

Esimese seminaripäeva üldises sektsioonis peetud Heli Tissari (Helsingi Ülikool) ettekande taustaks oli Gilles Fauconnier' ja Mark Turneri mentaalsete ruumide ja kontseptuaalsete sulandite teooria. Seda, kuidas emotsioonid inimeste keelekompetentsis selginevad, illustreeris ta huvitavalt „Muumitrollist" võetud näitelausetega. Teises ettekandes otsis Ene Vainik tõendeid selle kohta, kui palju kasutavad eestlased emotsioonidest rääkides liikumissõnu (nt *meeleheitele ajama*).

Seminari esimese päeva teisel poolel oli peateemaks emotsioonid ja leksikon. Huvitava ettekande pidasid Shu-pei Hsiao ja Lily I-wen Su (Taiwan), millest selgus, et kuigi emotsiooni KADEDUS puhul kasutatakse mandariini keele sõna *xianmu* ja inglise sõna *envy* tõlkevastetena, sisaldub mõlema tähenduses palju kultuurispetsiifilisi erinevusi.

Sellega seoses tasub mainida ka Marilena Thanassoula (Kölni Ülikool) ettekannet, milles demonstreeriti, et mõningate bantu keelte kuulmist väljendavate tajuverbide puhul on ebatavalised polüseemiamallid ja neist tekkinud emotsiooni- ning mõtlemisverbide kujunemine seletatavad ühiskondlik-kultuurilise ja religioosse taustaga.

Äramärkimist väärib kindlasti ka eesti psühholoogide ettekanne. Kairi Kreegipuu ja Gerly Kukk (TÜ) rääkisid sellest, milline roll on emotsioonidel inimese lühiajalises mälus. Katsed näitasid, et emotsioonid lühiajalist mälu ei mõjuta ja et verbaalne kodeerimine on kognitiivses protsessis võrreldes visuaalsega eelistatum.

Teise seminaripäeva kavast võiks esile tõsta Maria Theodoropoulou (Thessaloniki Ülikool) ettekande, kus oli juttu kreeka keele rõõmu ja õnne väljendavatest metafooridest ning metonüümidest. Põhiteemaks aga olid sellel päeval emotsioonide ja grammatika seosed. Kolm ettekannet käsitles emotsioonisõnade süntaksit, neist tähelepanuväärseimana tutvustas Müncheni Ülikooli doktorant Tiia Palosaar laiahaardelist väitekirja projekti, mille eesmärgiks on koostada soome ja eesti emotsioonisõnade (nii nimisõnade, verbide kui ka adjektiivide) „konstruktikon" ehk täielik ülevaade konstruktsioonidest, milles need sõnad esinevad, ning nende semantilisest ja morfoloogilisest motiveeritusest.

Mitu ettekannet puudutas emotsioonide väljendamisega seotud grammatilisi vahendeid diakroonilisest aspektist. Ettekandes, mis käsitles hirmu väljendavate sõnade grammatikaliseerumist intensiivistavateks laienditeks (nagu *hirmus, hirmsasti*), jõudis Angeliki Athanasiadou (Thessaloniki Ülikool) järeldusele, et nende sõnade algne tähendus mitte ei kao grammatikaliseerumise käigus, vaid subjektiveerub (Langackeri mõistes): tegeliku või spetsiifilise hirmu asemel hakkavad need väljendama potentsiaalset või geneerilist hirmu. Junichi Toyota (Lundi Ülikool, Belgradi Ülikool) pidas ettekande taju- ja emotsionaalseid seisundeid väljendava inglise predikatiivse passiivi

partitsiibi arengust, seletades selle (suhteliselt hilist) teket sellega, et keeles puudusid sisemaailma nähtustele viitamiseks vahendid. Márta Peredy (Ungari Keele Instituut) käsitles ungari keele kaht emotsionaalset hoiakut väljendavat konstruktsiooni ning näitas, et need on keelemuutuse kõrvalsaadused, mis on omandanud ekspressiivse jõu tänu oma arhailisele struktuurile.

Rohkem infot saab seminari ja ettekannete kohta aadressilt *http://www.eki.ee/~ene/seminar*.

HEILI ORAV, HEETE SAHKAI